

Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Odlomci iz romana "Uhode"

Derviš Sušić

Moj gospodaru,

zemlja zvana Bosna nesrećna je zemlja koju ne vrijedi osvajati, još manje držati, ali se može podnijeti kao prijateljska. Time nam ne bi smetala, a služila bi bar kao sigurno konačište na prolazu. Ona nije kraljevstvo u našem smislu. Kralj je sprdnja poludivlje baronijade. Gospoda strepe jedan od drugog. Puk fanatično mrzi i kralja i barune. Sa etiri strane, Vama već poznati aspiranti podmeću, izazivaju, napadaju i otimaju. Ovo je zemlja suza, pokolja i užasa. A lica ovog svijeta su mirna, razgovor se vodi sporo i o prošlosti se govori s ponosom, a o budućnosti s nadom. Udesa!

Muškarci su neka mješavina Slavena, Ilira, Kelta i Romana. Kod kuge ne vraćaju mačeve u korice – za pojilo, za ispašu, za prijek pogled, za ružnu riječ. Na evropskim turnirima zadravljem, snagom, elegancijom i ratničkim vještinama. U vlastitim kugama – nehatom, lijenošću, sujetom i prljavštinom.

Mahom su patarenici. Sloj posvećenih živi isposnici i ispašta za ostale koji uživaju u paganskom komoditetu.

Žene su im visoke, utljive i teške, bez šarma. Moram priznati da ipak ima nešto privlačnog u njihovom mrkom kamenom dostojanstvu.

Umiju biti kraljice i sluškinje. U dvor u koji uđu, donesu korist i mir, ali – vedrine nema. Preporučio bih najmlađu Kotromaniću za Vašeg nečaka princa Eduarda. Samo bi njena bosanska ozbiljnost ukrotila njegove žudnje za rasipanjem i orgijama.

Neka se Gospod smiluje ovoj zemlji. Dok ona sebe ne nađe, mi u njoj nema bogzna šta da tražimo. Osim gostoprimestva na našim proputovanjima prema Istoku .

...horribile visu... jer ta zemlja Bossina, kao stjecište najgavnijih jeretika, zasluzu kaznu... Povremeno se okupljaju u šumama, navodno da se mole, a, u stvari, prinose žrtve satani i tada, opsjednuti njime, odaju se bjesnilu i svakojakom razvratu.

...se vidi, naši manastiri su... oko njih more mržnje i satanskog mraka... ubistvima, boleštinama, svakojakim inim mukama prorijećena braća drže se kao odlučni braća... Od danonoćne borbe s nestastivim znanje im je ništavno, ali im je vjerovanje dostoјno pohvale. Kao dobri poznavaoци prilika koje su više nego strašne, oni su mišljenja, što i ja potvrđujem, da treba učiniti sljedeće, i to im prije jer periculum in mora:

oružjem preorati ovu zemlju, ence recidentum est, ne pars sincera trakatur,
bana sadašnjeg, prevrtljivog i lažljivog, kazniti konačnom kaznom pravde, a gospodu velmože naučiti da kazna božja počinje na zemlji,
satanine sinove u kostrijeti koji zavode plebs na put pakla, žive spaliti javno da bi se zavedenima i oholima dostoјno pokazala... ecclesiasticum, a učiniti to brevi manu... Cloacas Augiae purgare,

debellare superbos... tako in saecula saeculorum u?initi ovu zemlju privrženom svetoj Matici, a rezultati ?e opravdati strogost.

...sveti pohod sa sjevera i zapada, pod uslovom da se predaja ne prima. Budimu ?im prije zapovijediti, a zatim... in maiorem Dei gloriam...

?etrnaest godina, a ništa... ništa... ništa... i kad vjeruju, ne vjeruju, i kad se protive, smiju se. Našom molitvom svom se bogu obra?aju. Ja ne mogu... se gasim... iako mi vjera istim žarom podstic?e namjere, i ne odustajem, ja padam... rije? božja ne može da dosegne do duša ovog satanskog krda.

Umoljavam, opozovite me, pošaljite me negdje gdje ?u živ izgorjeti za blagu rije? Isusovu, dižite me, dobra bra?o, odavde, jer mi se od mraka oko mene povremeno mra?i um i prokleti satana me za?ikava i mami u svoja maglena skrovišta. Pomozite dok još mogu zamrlim usnama sastaviti božje ime!

Neka Allah uve?a slavu Ishak-begu! Nalazim se u Pavlovoj zemlji koju još zovu Bosna. Vidio, ?uo, provjerio, utvrđio. Usu?ujem se preporu?iti nekoliko istina neophodnih našoj stvari.

Oni su teško pobjedivi, ako su jedinstveni. Pobijedi?emo ih ako se vežemo s jednim protiv drugog. Treba se hitno prima?i njihovo isto?noj granici i odatle birati i po potrebi mijenjati saveznike i protivnike.

Kmetu njihovom i sitnom plemenitašu zatvorene su sve kapije u obilje i sigurnost. Te kapije treba otvoriti. Hiljade prebjeglica spozna?e uz nas prednost službe nepobjedivom carstvu i vojsci islamskoj, neka joj Allah ustrostru?i pobjede. S tom novom vojskom bi?e nam otvoreni putovi na zapad i sjever.

Pavlova zemlja ili Bosna može se, dakle, razoriti novcem, i dokazima o li?noj, imovinskoj i svakoj drugoj sigurnosti pod okriljem naših zakona. A zatim se brzo izgraditi, i to njenim izvorima blaga i gra?e jer ovo je zemlja vrlo bogata, o ?emu ?u podnijeti poseban izvještaj. Tako ?emo u?initi nama korisno, a bogu ugodno djelo.

...sablja neka sudi kratko, ali brzo i temeljito, a potom zakon siguran, jasan, s ?vrstom rukom. Vjerni ?e postati gospoda darivana darežljivom rukom onog koji udara posljednji pe?at.

A sad neka mi bude dopušteno da izre?am podatke o putovima, naseljima i razdaljinama kao i o ostalom što potvr?uje na po?etku iznesene istine, a što treba imati na umu kad, ako bog da, do?u na red ova zemlja i... a nebom zavijore nepobjedivi tugovi carstva...

...pa ko me opanjka kad kriv nisam? Ko vidje da ?inim, što ne ?inim? Moja izvješ?a bila su uvijek ta?na, a svaki moj korak i ?in u skladu sa zakonima vjere i potrebama carstva. Zašto si mi poslao Rubejida, sina Balabanovog, s crnim gajtanom za moj nedužni vrat? Ja sam Rubejida, sina Balabanovog, svezaio i u izbu zatvorio. ?ekam tvoj odgovor. Uvjeri me da je posrijedi pogreška. Ina?e ?u ja ovaj tvoj crni gajtan saviti oko vrata Rubejidu, sinu Balabanovom.

Toliko godina gnijjem ja me?u ovim svijetom bez vjere – osim drvenog znaka, bez zakona – osim ma?a i obi?aja, bez vedrine – osim sumnji?avog smiješka. A ti meni, na sva moja izvješ?a – šutnju, na sve moje ocjene – prezir, na sve moje predloge – sitan novac bez podrške.

Preostala mi je slijepa vjera u svrshodnost uzvišene zapovijesti koja me uputila ovamo. Da njome hranim razbor poreme?en od umora, i dušu teško oboljelu od sumnje i tišine.

Neka te Allah sa?uva moje mržnje. Budeš li odve? revnosten gajtanlija, posla?u ti malo ovdašnjeg zraka u lobanji tvog pla?enika. Ubija brže od bijelog praška u tvom prstenu. Od njega spasa nema. Osim za doma?e i one koji im nisu stranci...

S Kosova su poletjeli izbezumljeni glasnici da jave o slomu i pokolju. Za njima drumom preko Hot?e i Bor?a gomilica najbržih bjegunaca. Iza njih, nakon ?itava dva dana, prepolovljena šutljiva

vojska pod zaptom strogog vojvode Vlatka Vukovića. Za vojskom izranavljeni sustalice koje žure da stignu vojsku.

Sustalice urje?aše.

Drum opustje.

Krajem septembra nisu se vidjeli ni dronjci ni otpaci vojske u povla?enju. Ni leševi u putu pomrlih bojovnika nisu se mogli vidjeti. Jer i ?ovjek, najve?a izjelica, ne?iji je zalogaj.

Sad su putnici išli u oba pravca kao i prije Kosova.

Sredinom oktobra na drinsku skelu kod Hot?e stade neobi?an putnik. Iako dobro naoružan i bogato odjeven vlastelin, sam je jahao, sam držao tovarnog konja za povodac. Radozna?oj straži na prevozu pokaza medaljon i odmah ga vrati u njedra. Kopljanci se pokloniše. Jer, ?ovjek koji pokaže ovaj kraljevski znak, ne smije biti pitan ni ispitivan ni za ime, kamo li za nešto drugo. A takav putnik obi?no nema volje ni vremena za razgovor na usputici.

I sretoše se i rastadoše u šutnji.

Dabiživ Vojsali? žurio je u bosansku prijestonicu da kralju podastre opširan i vješto skrojen izvještaj o Turcima koje je dobro upoznao za dvije godine života me?u njima.

Oktobar sun?an i suh bio je prije konac lijepog ljeta nego po?etak zrele jeseni. Drugi neki ?ovjek koji zna kakva je i kolika je bosanska zima, zastajkivao bi uz put da se još jednom nadiše i nagleda ovih ljepota. Kraljev uhoda je nervozno mamuzao konja pod sobom, a tovarnog, psuju?i, trzao za povodac. Žurilo mu se. Mrzio je puste šume i ružne putove i ljeti kao i zimi.

Bilo mu je dobro samo na obali, u obilju ?ista prostora i svjetla. Ili u kraljevskim i kneževskim svitama gdje je za njegovu radozna?ost i primorsku taštinu vrvjelo dovoljno znamenitih imena, ženske ljepote, muzike i sjaja.

U Bosni, na pustom putu, osje?ao je kako mu živa misao tine, a moždina se hlađi od nekakve nepojamne zebnje. Na kapiji kraljevog dvora ili pred dragim smiješkom kraljice Doroteje zebnje bi nestalo. I Dabiživ je opet postajao veseli otmjeni pustolov i slatkorje?iv dvorjanin i udvara?.

Otac mu je bio sitan a nasmijan bosanski vlasteli?i? koji je nekad davno, pred Ugrima, pobegao u Dubrovnik i tu ostao zaljubljen u vino i sunce. Br?anin, pijandura, hvalisavac i vrstan u?itelj ma?evanja u bogatom gradu, brzo je našao ženu govorljivu i marljivu dubrova?ku siroticu, koja mu rodi sina, i na ?ijim rukama izdahnu pijan i veselo za?u?en iznenadnoj slabosti u tijelu.

Sin je odrastao u Dubrovniku kao siromašniji prijatelj bogate djece ?iju je naklonost morao zara?ivati snažnjom rukom i gipkijim jezikom. Vlastela dubrova?ka iškolovaše ga za uhodu i utrpase ga oholom vojvodi Hrvoju na dvor kao pismenog dvorjanina. Bosanska kraljica Doroteja shvati kakvog ljepotana ima mo?ni grubijan, pa ga nešto novcem, nešto nagovaranjem otkupi za bosanski dvor. Od položaja visokog kraljevog uhode do kralji?ine postelje nije bilo daleko.

Služio je vjerno Tvrta. I redovno izvještavao dragi Dubrovnik o svemu što se na dvoru doga?a.

Ko bi ga sreo i video, vjerovao bi mu. U velikim živahnim o?ima bilo je toliko sunca i ?istog neba da se u njih nije moglo sumnjati. Školovan šarm i vješta rije? zaobljavali su utisak o lijepom i dragom bi?u.

Ali u Bosni uvijek ima dovoljno o?iju koje vide.

Kasno po podne gost pozva dva pratioca. Oni u?oše, jedan s gajtanom u ruci, drugi s rukom na dršci noža. Nakon nekoliko ?asaka tišine izi?oše blijedi i nestadoše me?u malim ?adorima.

Jedan momak odnese Trailovu poruku dvorskoj službi da je trgovac Ismail iznenada preminuo i da je on dužan da svu imovinu i poslugu doprati do Skoplja. Iz dvora stiže dozvola za polazak.

Istog popodneva logor savi ?adore, potovari konje i krenu.

Mrtvog Ismaila ponesoše na nosilima.

Iza nosila jahao je tamnoputi gost i šaptao molitve za pokoj duše dobrom službeniku i dobrom vjerniku Mehmedu Kotoraninu, zabilježenom u defteru pod imenom – Ismail Jabandži.

Deset godina kasnije na ?elu turske prethodnice velikoj vojsci jahao je Isamil-aga Dinji?i?. Kad nai?e preko zapuštenog trgovišta, pred Bobovcem, on pozva tabor-imama i naredi mu da stane na mjesto gdje je nekad bio veliki ?ador uhodin i da naglas prou?i fatihu.

Pošto krenuše, zapovijedi dvojici ?auša da upozore sve niže starješine, ukoliko bilo ko uhvati nekog Dubrov?anina, neka mu ga dovede. Živa.

Slušaj, nemoj da zamjeriš što ovoliko brbljam! Dugo sam bez društva. Po?eo sam razgovarati s konjima, sa stvarima. I lude mi misli ponekad dolaze od razmišljanja. Recimo, šta ako je ljudski rod samo umno ograni?eno liš?e na koje diše Neko, lika i oblika neshvatljivog za naš siromašni pojmovni hambar? Ili samo zrnje soje kojom se hrani taj Neko dok živimo ili kad se stanemo raspadati!

Ponekad osjetim kako o meni razmišljaju bi?a s daljine od nekoliko miliona svjetlosnih godina. Po?injem da ih dozivam, da razgovaram s njima. Kad je ko moj kraj mene, još se držim ?vrsto na zemlji. ?im se sklopi samo?a, ja... odoh...

Jesi li kad zavirivao u ovo turbe? Znaš li ko tu leži?

Zove se Mustafa Brainovi?, jedna vlaseni?ka pijandura, bogohulnik, raspiku?a, a svijet dolazi, pali svije?e, šap?e molitve, a ja, ja održavam turbe, i krišom mu polijevam grob rakijom i ostavljam zalogaje mezeta. Da znaju seljaci, zaklali bi me. Oni misled a tu leži neki hadži-Zulfikar.

Pri?a kaže:

bio u?en i pobožan Bošnjak, poi menu Zulfikar. Dobra djela ?inio, suze sirotinjske utirao. Kad dušman napade carski grad Zvornik, me?u prvim junacima po?e i Zulfikar da ga brani. Deseti dan bitke, sabljom se protu?e Zulfikar kroz bojnu vrevu do najve?eg dušmanskog topa, zagrlji vrelu cijev i s topom se surva niz liticu u studenu Drinu. Kad dušman vidje na kakve je junake udario, diže opsadu i pokopavši mrtve i pokupivši ranjene, povu?e se za granicu.

Zulfikara proglašiše gazijom i šehitom da ga svijet po dobru spominje.

Me?utim..., baš posla! Narod izmišlja pri?e jer bi bez njih pobenavio od gole stvarnosti. Ili bi bez junaka zanijemio od sramote.

Ljudsko bi?e nije spremno priznati izuzetnom bratu izuzetnost, osim ako ga sebe radi mora izmislići, mo?nog i silnog, da ima na koga osloniti nemo? svoju. I što manje sebe u sebi posjeduje, sve se više uvla?i u drugog. A taj drugi što je dalji, sve je bliži.

Zulfikar je dvadeset godina službovao kao pograni?ni uhoda. Nagledao se tu?e i nalazio svoje krvi toliko da je njegov odlazak iz službe u stvari bio bjekstvo, iako s carskom dozvolom.

U Kostajnici, za onih nekoliko dana ?ekanja na isplatu zaostalog beriva, razmišljaо je gdje bi se nastanio i ozidao ognjište. U Carigrad mu se nije išlo. Tamo se i ?estit Bošnjak pretvara u Osmanliju, pa niti je više ?estit, ni Bošnjak, a ni Osmanlija nije posve postao. U Sarajevo nije smio. Bojaо se – prepozna?e ga neki sarajevski janji?ari kojima je bio vodi? pred jednu bitku na zapadnoj granici, pa ?e misliti da se nastanio u Sarajevu da bi o njima javljao vlastima. I moglo bi mu se dogoditi da jednog jutra osvane u jarku smrskane lobanje. U selo nije htio. Mrzio je prostrana polja, strah ga trovao od ?istina, jer bjeguncu – uhodi u ravnici spasa nema kad ga hajka zaokupi. Raspitivao se... i putnici mu nahvališe jednu kasabu u isto?noj Bosni. A to je ta naša varoš od koje sam i ja pobjegao. U pitomini je, na ?istu zraku, kraj studene vode i na blagom suncu. A ljudi su, vele, radini, pobožni i do?ekni.

Zulfikar primi zaostalo berivo, dobro opasa oko sebe zlato zara?eno na granici i pojaha konja da traži to lijepo i sre?no mjesto.

Žurio je Zulfikar da što prije bane na tu ?aršiju, raširi ruke i vikne:

“Dobri ljudi, evo i mene!”

a dobri ljudi ga posade me?u se, sr?u kahvu s njim i srda?no ?askaju o putu i putovanjima, o

vremenu i urodu. A niko ni u koga ne gleda sumnji?avo da u kretnji i naglasku otkrije stranca uhodu, pa da sijevne nož ili vrisne hajka.

Jest, vraga!

Takve varoši nema.

Uhoda ima bezbroj vrsta, a najbrojniji su oni nesre?ni toliko da im je uho?enje jedina namira za neprirodnu radoznalost. Zatim, svi oni koji za novac, prestiž, slavu ili sigurnost, ne poštuju?i sebe, uhode druge. I najzad oni koji to ?ine po dužnosti. Me?u ove guraju se mnogi koji misle da to jesu. A nisu. Poštovanja dostojni samo su oni koji time brane ciljeve i razloge proizile iz nade da ?e doprinijeti da se ljudima olakša ovo trajanje što se život zove.

Bio sam pisar Husein-kapetanov. Molim ko o Huseinu ne zna sve, neka ne donosi sud. Zaborav je pravedniji od pretjerane pohvale. Pogotovu od pokude koja se drži polovi?nim dokazima. Kažem, bio sam njegov pisar. A pošto je Husein-kapetan otrovan i sahranjen, njegova vojska uništena, naše nade u slobodu odgo?ene na daleku neizvjesnost, djelimi?no sam oslobo?en zakletve o šutnji. Bar toliko koliko mogu doprinijeti da se njegovo djelo odupre zaboravu i da nam se ?irak uzdanja ne ugasi. Bojim se da bi moja ljubav prema Huseinu i moja neizmjerna žalost za njim naudile istini o njemu. Zato radije iznosim rije?i jednog protivnika, neobi?nog po pronicljivosti i ?udnom postupku na kraju.

Pošto je podosta raznih ljudi s raznih strana slato na Huseina, ?ehaja i ja bili smo dužni da oko njega držimo nevidljivi zid koji ?e ga štititi od podmuklica. Bio je to naporan posao i svršavao se uglavnom tihom i krvavom. Samo u slu?aju jednog uhode nisam morao ni prljati ni prati ruke. Neka o tome kažu spisi što ih je on slao nadre?enima. Bog mi je svjedok da sam uložio svu savjest i znanje da s turskog prevedem ta?no svaku rije? i svakoj bjelini dam pravo zna?enja što ga svojom bijelom težinom nosi. Evo izvje?a o?iš?enih od sijaset brojki, imena, prora?una i nesuvislosti od kojih pate stranci kad sude o Bosni.

Zahvaljujemo porodici Derviša Sušića što nam je dozvolila da objavimo odlomke iz romana njihovog oca.

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.